RADIO FREE EUROPE
EAST EUROPE RESEARCH & ANALYSIS

CZECHOSLOVAK UNIT

PREHĽAD TLAČE

Číslo: 273(XV)

Dátum: 28.12.1972.

OBSAH

Jaroslav MEŠKO (Nedeľná Pravda)	Markomani medzi nami	str. 2
(gk) (Večerník)	O ruchu do budúcna	str. 4
Rudolf JURIK (Večerník)	Úloha vysokých škôl	str. 5
(rea) (Večerník)	Treba začať od základu	str. 6
Miro JASLOVSKÝ (Večerník)	U nás zatiaľ iba utópia	str. 7
-hi- (Večerník)	Ľudský súzvuk v činnosti	str. 8
Eva HRIVNÁKOVÁ (Právny obzor)	K niektorým toázkam socialistickej zákonnosti	str. 9
JUDr. Mária SCHWARZOVÁ (Právny obzor)	Niektoré právne aspekty plánovania rodín	str. 17

V CELEJ OSTROSTI VIDIEŤ NARASTAJÚCI PROBLÉM VEĽKÝCH MIEST

Narkomani medzinami

V pamäti bratislavskej verejnosti je ešte živá tragédia, ktorá sa stala pred niekoľkými mesiacmi na Kukučínovej ulici č. 54: dvaja manželia a ďalšia dospelá osoba sa tu otrávili kysličníkom uhoľnatým, unikajúcim z horiacej pivnice. Len šťastnou náhodou sa počet obetí nerozšíril z troch na štyri, keď syn oboch manželov tragédiu prežil. Ako vznikol požiar v pivnici? Schádzali sa tu pravidelne mládenci a dievčatá, takmer všetci mladší ako osemnásť rokov. Pivnicu si obložili drevom a papierovou výzdobou, aby sa v „klube" cítili útulnejšie a namontovali si tam aj žhaviacu špirálu, aby im nebolo zima. Žiaľ, zábavy v pivnici neboli celkom nevinné. Traja z mládencov obstarávali aj pre ostatných chemické látky, dokonca z Brna, Piešťan a iných miest, ktorých šuchnutím pri hudbe sa dostávali do stavu omámenia. Tak sa to stalo aj v ten osudný večer, ktorý si vyžiadal tri ľudské životy.

Pod vplyvom chemikálií oslabila sa psychická činnosť „fetujúcich", došlo k otupeniu ich pozornosti, napríklad voči rozžhavenej špirále, od ktorej sa chytili papiere, začalo horieť drevo a ostatné zariadenie, krátko — vznikol požiar. Zo šiestich prítomných mladých ľudí ani jednému nepríšlo na um privolať pomoc požiarnikov, alebo niekoho z domu na uhasenie ohňa. Požiar sa rozmáhal, a oni jednoducho ušli. V nočnom čase, kým si obyvatelia domu požiar všimli, unikanie koncentrovaného kysličníka uhoľnatého urobilo svoje.

VÁŽNY SPOLOČENSKÝ PROBLÉM

„Fetovanie", privodenie si do stavu omámenia, s veľmi negatívnymi následkami na zdravie „fetujúceho", i oslabením jeho zábran a súdnosti, neraz nezriedka vyúsťuje aj do závažnej trestnej činnosti. Stáva sa u nás — najmä vo veľkých mestách — už nie ojedinelým javom a teda pre svoju zdravotnú, morálnu i spoločenskú nebezpečnosť žiada si sústredenú pozornosť ako vážny spoločenský problém. Malo aj priame smrteľné následky v Bratislave, ale napríklad aj v Humennom. Pre ilustráciu spomeňme ešte aspoň čo najstručnejšie niekoľko ďalších zistených prípadov z nedávneho obdobia v Bratislave:

- učeň druhého ročníka Stavovýroby na Trnávke pod vplyvom omamných látok s britvou a dýkou ohrozoval v pracovnom čase svojich spolupracovníkov
- na jednej ZDŠ skupina 12 dievčat pod vplyvom fetovania uvažovala o spoločnej samovražde
- skupina šiestich, zväčša mladistvých delikventov v Bratislave sa v krátkom čase dopustila 25 krádeží, odcudzení áut, so spôsobenou vysokou škodou. Dvaja z jej členov dokazovateľne pravidelne „fetovali". Uložili im tresty straty slobody do šiestich rokov
- dvaja pravidelne „fetujúci" mládenci v priomámenom stave, keď už nemali cigarety, rozhodli sa opatriť si ich vlámaním do espressa Rubín na Milučovej ulici. Jeden z nich rozbil sklenenú výplň na dverách tak, že sa do nich celým telom vrhol
- ďalší dvaja mladiství, omámení drogami, cez okno vošli do bytu kde sa pokúsili znásilniť dievča, čo tam spalo
- na Kvačalovej ulici našli orgány VB na lavičke ležať chemikáliami omámeného šestnásťročného chlapca...

PREČO NAJMÄ MLÁDEŽ?

Netreba hádam pokračovať v tomto smutnom vyratúvaní. Skôr treba zodpovedať často kladenú otázku, prečo sa tento negatívny jav aj u nás rozmáha. Nemožno ho vidieť izolovane, ale v zjavných súvislostiach s ďalšími vážnymi problémami našej súčasnosti, najmä s opilstvom, chuligánstvom, príživníctvom. „Svoje" v nedobrom zmysle tu vykonalo aj rozširovanie stykov so západnými krajinami najmä v rokoch 1968—1969, keď vôbec nie náhodou zažiatky a potom zvlnili trend toxikománie tohto druhu, s akým sa dnes stretávame, sa časovo viaže na toto obdobie. A prečo nachádza živnú pôdu práve v radoch mladých ľudí, neraz aj školákov zo ZDŠ?

Dôvody možno vidieť v zvýšenej sugestibilite mládeže, v nehotovosti jej životného zamerania, v túžbe po dobrodružstve, zvedavosti, v snahe vyskúšať čosi nové, najmä keď požité látky vyvolávajú iluzórne skutočnosti, pocity snového charakteru, zrakové vízie, skreslené vnímanie okolitého sveta. Schádzajú sa a „fetujú" spravidla v skupinách, ktoré sa nezastavujú pred nijakou prekážkou svojej „zábavy", vrátane spoločných sexuálnych praktík, ale aj krádeží áut, vlámaní do rôznych objektov, násilných a iných trestných činov. Grupujú sa zväčša v pivničných „klubech", ale aj v internátoch a učňovských strediskách.

JAROSLAV MEŠKO

Primár MUDr. Jaromír Rubeš z Prahy v jednej svojej práci uvádza, že fetovanie sa šíri z veľkých miest už aj na vidiek „v podobe akýchsi epidemických ložísk, vznikajúcich okolo jednotlivcov, ktorí sú jeho aktívnymi propagátormi, učiteľmi a ideológmi vo svojom okolí". A z práce štvorice bratislavských odborníkov v tejto oblasti vyplýva, že „často ide o mladistvých s podpriemernými intelektovými schopnosťami. Títo jednotlivci sa potom v snahe vyniknúť dostávajú na čelo skupiny, zgrupujú okolo seba aj podstatne mladších jedincov a udávajú smer vývoja života »party«, organizujú spoločné, aj delikventné činy".

OVOCIE ROZHÁRANÝCH RODÍN

Nijako nie je náhodou, že tri štvrtiny mladých narkomanov, zistených bezpečnostnými orgánmi a liečených v zdravotníckych zariadeniach pochádza z rozvedených, zle žijúcich, alkoholických, slovom rozhárených rodín. Zanedbaná výchova zo strany rodičov, neraz ich výlučná honba za materiálnymi prostriedkami, len formálne spolužitie, nepozornosť voči deťom, nedostatok vhodných stimulov pre otváranie vyšších morálnych a etických citov — to všetko môžu byť príčiny unikania mladých, žiaľ, až do „fetovania". Nezdravé podhubie predstavujú aj egoistické svár rozvedených rodičov o náklonnosť dieťaťa, snaha získať ho „na svoju stranu" očierňovaním partnera, čo všetko utvára názorový a citový zmätok v dieťati, možné poruchy emocionality.

Mal som možnosť bližšie sledovať vývojovú genézu mládenca, čo v bratislavskej Matadorke odcudzil desať litrov omamujúcej chemikálie a pod jej vplyvom sa potom v skupine dopustil priam série závažných trestných činov. Ako povedal, fetoval denne, málokedy sa stalo, že by vynechal. Fetoval v pivnici, aj „vonku", — s priateľmi. Prečo? Cítil úľavu, nič ho netrápilo, nemusel rozmýšľať nad rodinnými problémami...

Vychodil osem tried ZDŠ, raz prepadol. Učil sa za tesára, no neodučil sa, pracoval v Pozemných stavbách, potom v Matadorke. Vojakom nebol, mal — ako sám hovorí — „fľak" na pľúcach a potom, ako začal fetovať, išlo to s ním vraj rýchlo zdravotne dolu. Otec železničiar — pil, bil matku. Rozviedli sa, matka sa druhý raz vydala, syn zostal u otca. Ten ho však stále vyhadzoval: vyčítal mu, že málo zarába, bil ho. „Dokonca aj nôž na mňa vytiahol" — hovorí mládenec. Matku má radšej, ale otec ho bil, aj keď ju chodil navštevovať.

Nemá hlbšie záujmy. Začal sa učiť hrať na klarinet, ale omrzelo ho to, naučil sa opravovať motorky. Potom ich kradol... Hruď má potetovanú, na rukách jazvy po popáleninách a porezaní. Absolvuje trest i liečenie — aký bude potom?

PIATY Z „HLAVNÝCH HRIECHOV"...

I keď je pravda, že väčšina z týchto mladých ľudí, čo sa dali na „fetovanie", prijíma pre seba taký výklad vlastného správania sa, ktorý je pre nich subjektívne najpriateľnejšie ospravedlňujú, alebo dokonca vylučujú vlastné chyby, zvaľujú vinu na druhých, faktor rozháraných rodín sa tu vyskytuje príliš často, než aby sa bolo možné nad ním ako nad jednou z príčin hlboko nezamyslieť.

Negatívny vplyv predstavuje aj príklad dospelých. Medzinárodný kongres zdravotníkov vo švajčiarskom Davose zhrnul do možnosti celkom laického pochopenia „sedem hlavných hriechov proti zdraviu", ktorých sa človek sám na sebe dopúšťa. Sú to: alkoholizmus, fajčenie, nedostatok lásky, zlé stravovanie, hltanie piluliek, chladné ľudské vzťahy a nedostatok pohybu. Viaceré z nich majú priamu súvislosť s problematikou, o ktorej je reč, no osobitne si chceme všimnúť piaty „hriech" — hltanie piluliek. Čo dnes dieťa v mnohých tzv. kultivovaných rodinách vidí? Proti únave, pre ľahšie zaspanie, proti nervozite, na zvýšenie sebavedomia, proti sebamenšej bolesti, na schudnutie, na stlstnutie, na náladu, proti účinku alkoholu atď. berú sa tabletky. Berú? Priam hltajú! Tohto roku sa na Slovensku predá vyše štyroch miliónov tabliet Dinylu, 4,3 milióna Algen 2,5 milióna tabliet Penicilínu atď. Nákup a užívanie liekov podľa laického uváženia, v nerozumných množstvách sa neraz končí v nemocnici. Na tablety rodičia privykajú aj deti. V extréme to ide až tak ďaleko, že napríklad v Bratislave mladistvý narkoman sa vlámal v dvoch sériách do štrnástich lekární, z ktorých v snahe po drogovom zážitku ukradol lieky za tisíce korún.

VÝCHODISKÁ

Nijako pre nás nemôže byť útechou, že tzv. veľká narkománia — s kokaínom, heroínom, hašišom, či ópiom sa u nás, prakticky nevyskytuje. Tá „malá", za pomoci rôznych chemických látok, žiaľ relatívne dosť dostupných predstavuje vo svojich dôsledkoch nemálo problémov pre zdravotníkov pedagógov, psychiatrov, psychológov, ale aj bezpečnostné orgány a súdy. Počet fetujúcich v Bratislave vo veku od 14 — 18 rokov sa v súčasnosti odhaduje na tristo, s narastajúcou tendenciou. Treba teda začať s premyslenými, komplexnými opatreniami, ktoré by priniesli žiadúci výsledok. V čom by mali spočívať a aký by mal byť ich obsah — to je otázka, ktorú sme položili doc. MUDr. Jánovi Mo l č a n o v i z Psychiatrickej kliniky FN v Bratislave.

— Keď mám vyjadriť svoju osobnú mienku, za jedno zo základných opatrení pokladám zriadenie stanice pre záchyt, diagnostiku i liečenie narkománií v Bratislave pri vrcholnom psychiatrickom pracovisku, čo sa už aj pripravovalo v spolupráci s vedením fakultnej nemocnice, VB a ďalšími zainteresovanými zložkami. Treba rátať s postupným rozvojom takéhoto pracoviska na klinickej oddelení, ktoré by mohlo realizovať aj prieskumové úlohy, sledovať faktory, zúčastňujúce sa na vzniku narkománií, vypracovať zásady prevencie a pod.

Nutné je ďalej zintenzívniť úzku spoluprácu medzi školskými a zdravotníckymi orgánmi, aby sa zasvätene informovali o problematike učitelia a nie mentorským spôsobom, ale pôsobivými emotívnymi prostriedkami, vrátane filmu, divadla televízie žiaduco ovplyvňovali ohrození. Poukazuje sa ďalej potreba založiť systém odborných poradní, organizovať dispenzarizovanie toxikomanov. O viacerých z týchto návrhov sa už na príslušných miestach hovorilo.

— To sú opatrenia, z ktorých väčšina by sa dala realizovať v najbližšej budúcnosti. Pravda, komplexné vyporiadanie sa s toxikomániou si žiada aj náročné dlhodobé opatrenia.

— Nepochybne. Tie by bolo vhodné rozpracovať na širšej báze, utvorením tímov odborníkov z viacerých oblastí — zdravotníctva, školstva, spravodlivosti, bezpečnosti — za účasti masových organizácií, najmä Socialistického zväzu mládeže, ktorého poslaním je vychovávať, ovplyvňovať všetku mládež a predovšetkým za účasti rodiny. Teda do nápravných opatrení plne a komplexne angažovať výchovno-vzdelávací proces, v úzkej súvislosti s vývojom prostredia, kde mladí žijú. Malo by dôjsť k vhodnému informovaniu o škodlivých následkoch jovu, o ktorom je reč, v radoch stredoškolákov a vysokoškolákov priamo v rámci štúdia i mimo neho, v internátoch, pri prázdninovej praxi a pod. Do úvahy treba brať aj prirodzenú túžbu mladých ľudí po dobrodružstve, po poznaní nového, neobvyklého, umožniť jej realizáciu cestou vhodných, príťažlivých podujatí, najmä prostredníctvom Zväzu mládeže.

Poskytnutie možnosti vhodnej sebarealizácie, pri ktorej rodina a pedagógovia musia po dôkladnom individuálnom poznaní mladého človeka pripravovať návrh na jeho uplatnenie sa v spoločnosti — to je kľúčová úloha, ktorej optimálnemu splneniu treba venovať mimoriadnu pozornosť.

UTVORIŤ HARMONICKÉ DETSTVO

To sú, pravda, opatrenia z hľadiska výchovného a zdravotníckeho prístupu k danej problematike. Ukazuje sa však aj nutnosť doriešiť niektoré otázky v oblasti legislatívnej a postihovej, napríklad

- trestný postih pokútneho zaobstarávania si a obchodovania s farmakami a chemikáliami s omamným účinkom je zatiaľ možný len nepriamo, lebo trestný zákon nemá pre súčasná podmienky zodpovedajúcu formuláciu tejto skutkovej podstaty, s príslušnou trestnou sadzbou,
- liečenie narkomanov tohto druhu, predstavujúcich z hľadiska možnej delikvencie značné nebezpečenstvo pre spoločnosť, je zatiaľ len vecou ich dobrej vôle liečeniu sa podrobiť, čo tiež nie je dostatočná úprava,
- zaradiť do zoznamu omamných látok zo strany Ministerstva zdravotníctva aj tie, čo sa v súčasnosti používajú na „fetovanie", zabezpečiť kontrolu ich distribúcie a predaja
- pravidelne a dôsledne kontrolovať čo sa deje v rôznych pivničných „kluboch", poznať a ovplyvňovať v tomto smere situáciu aj na internátoch, v učilištiach a pod.

Pravda, nenahraditeľné a nezastupiteľné tu je a zostáva výchovné pôsobenie harmonickej rodiny, rozvíjajúcej citovo neochudobnený život detí, ich pozitívne záujmy, orientujúcej a láskavo vedúcej ku konštruktívnemu dozrievaniu mladých ľudí.

NEDEĽNÁ PRAVDA, č. 50/72, 15. decembra 1972, str. 4.

VEČERNÍK, 15. decembra 1972, str. 1.

Zo zasadnutia Vládneho výboru pre cestovný ruch SSR

O ruchu do budúcna

Bratislava (gk) — Význam cestovného ruchu narastá najmä veľmi dynamickým rastom počtu účastníkov. Do ČSSR pricestovalo za desať mesiacov roku 1972 zo zahraničia 10 360 000 turistov, z toho zo socialistických štátov 9 554 000 a z nesocialistických 806 000 osôb. Z Československa vycestovalo do zahraničia 2 090 000 osôb, z toho 1 957 000 do socialistických štátov. Úmerne vzrástla aj účasť našich občanov na domácom cestovnom ruchu.

A so vzrastom cestovného ruchu sa ráta aj do budúcna, preto nebol nezaujímavý pohľad na dlhodobú perspektívu rozvoja domáceho a zahraničného cestovného ruchu do roku 1990, ktorá sa stala predmetom dnešného rokovania Vládneho výboru pre cestovný ruch za vedenia jeho predsedu ministra obchodu SSR Ing. Dezidera Gogu. Navyše členovia Vládneho výboru pre cestovný ruch prerokovali aj koncepciu výstavby Vysokých a Nízkych Tatier, ako aj vybrané problémy cestovného ruchu. Zaoberali sa tiež využitím devízových prostriedkov na pasívny zahraničný cestovný ruch v tohtoročnej turistickej sezóne.

VEČERNÍK, 7. decembra 1972, str. 3.

ÚLOHA VYSOKÝCH ŠKÔL

ZO SPRÁVY, KTORÚ NA PLÉNE MESTSKÉHO VÝBORU KSS PREDNIESOL TAJOMNÍK MV KSS RUDOLF JURÍK

Významné miesto vo výchove novej socialistickej integrácie majú vysoké školy. Ich úlohou je pripravovať vysokokvalifikované kádre pre budovanie rozvinutej socialistickej spoločnosti a komunizmu. Chceme, aby absolventi vysokých škôl boli uvedomelými nositeľmi marxisticko-leninských ideí a komunistickej morálky, realizátormi politiky komunistickej strany, ľudia s výraznými rysmi socialistického vlastenectva a proletárskeho internacionalizmu.

Ideovopolitická situácia na bratislavských vysokých školách sa v základných rysoch podstatne neodlišuje od situácie v iných oblastiach našej spoločnosti. Vďaka mimoriadnemu úsiliu straníckych orgánov a organizácií boli dosiahnuté

VIACERÉ PRIAZNIVÉ VÝSLEDKY

pri obnove socialistického charakteru vysokých škôl. Konsolidačnými opatreniami, osobitne očistou vysokých škôl od pravicovo-oportunistických síl a ideove nepevných učiteľov, postupným obnovovaním leninských zásad v kádrovej práci a upevňovaním vedúcej úlohy strany, boli vytvorené podmienky pre systematickú, cieľavedomú, principiálnu ideovo-politickú prácu.

Sme v období, kedy treba prejsť od kritického postoja ku krízovým rokom z politickej roviny do roviny ideovej. Prekonať nesprávne, tendencie a názory, ktoré ešte pretrvávajú vo vedomí mnohých učiteľov, je možné iba dôsledným bojom proti pravicovooportunistickým a iným nemarxistickým koncepciám. Tento boj treba spájať s neustálym tvorivým rozvojom marxizmu-leninizmu.

ÚSTREDNOU POSTAVOU

vo výchovno-vzdelávacom procese aj na vysokej škole je učiteľ. Boli urobené viaceré opatrenia na zlepšenie politicko-výchovného pôsobenia učiteľov na študentov. Viacerými príkladmi by bolo možné dokumentovať pozitívne výsledky. Treba však konštatovať, že nie každý učiteľ považuje politicko-výchovnú prácu za organickú súčasť svojho významného poslania. Otvorene hovoríme — apolitický učiteľ nemá miesto na vysokej škole.

Vysokoškolský učiteľ sa má vyznačovať jednoznačnou marxistickou orientáciou, socialistickými postojmi a komunistickým reagovaním na aktuálne problémy súčasnosti a života študentov.

Osobitné miesto vo formovaní ideovo-politického vedomia študentov má

VÝUKA MARXIZMU-LENINIZMU.

Napriek zlepšeniu kádrovej situácie na ústavoch marxizmu-leninizmu naďalej treba venovať pozornosť ich kádrovému budovaniu a skvalitňovaniu výuky.

Povzbudivé sú ideovopolitické postoje a tendencie medzi vysokoškolskými študentmi. Väčšina študentov prejavuje súhlas a vyjadruje podporu politike KSČ. Zlepšuje sa organizovanosť študentov v strane, aj starostlivosť o študentov-komunistov. Organizácie SZM sa postupne upevňujú a prehlbujú svoj vplyv na študentov. Súčasne treba vidieť, že u značnej časti študentov sa ešte prejavujú liberalistické názory, nemarxistická chápanie slobody a demokracie, nekritický prístup k triednemu zápasu vo svete. Prejavy religiozity a časti študentov nie sú motivované len tradíciou, ale aj politickými postojmi.

Za základný prostriedok formovania socialistického vedomia študentov a prekonávania nemarxistických ideovo-politických vplyvov a prejavov považujeme

PLÁNY KOMUNISTICKEJ VÝCHOVY.

Vysoké školy v súčasnom období pristupujú k rozpracovávaniu a realizácii plánov komunistickej výchovy. Očakávame, že principiálna realizácia systému komunistickej výchovy na školách povedie k tomu, aby vysoké školy dôsledne napĺňali svoje poslanie v našej socialistickej spoločnosti.

5(273)XV

Výchovné problémy Podunajských Biskupíc

TREBA ZAČAŤ OD ZÁKLADOV

KAPACITA ŠKÔL NESTAČÍ ★ PRVÁCI NEOVLÁDAJÚ VYUČOVACÍ JAZYK ★ VŠETKY CIGÁNSKE DETI DO MATERSKÝCH ŠKÔL

Podunajské Biskupice majú 7680 obyvateľov. Žije tu 53 percent Slovákov, 47 percent Maďarov, ďalej sú tu Česi, Nemci, Poliaci a Bulhari. Z celkového počtu obyvateľov je 1061 cigánov — Rómov.

Školské objekty sú väčšinou nevyhovujúce. Najmä ich materiálne a hygienicko-bezpečnostné vybavenie. Napríklad maďarská ZDŠ má nevyhovujúce umiestnenie prvých ročníkov a deti musia chodiť na latríny. V oboch biskupických školách je málo kabinetov, chýbajú telocvične, športové ihriská, žiaci pracujú v provizórnych dielňach, nemajú odborné učebne a podobne. V oboch školách je 42 učební s 1349 žiakmi. Zákonite z toho vyplýva dvojsmenné vyučovanie na prvom stupni. Dokonca hrozí v budúcnosti trojsmennosť.

Vážnym problémom tu bolo v poslednom období záškoláctvo. Situácia sa však zlepšuje. Pomohli zrejme napomenutia, pokarhania a peňažité pokuty. Zo 121 oznámení o priestupku za záškoláctvo od začiatku roka predstavujú pokuty dovedna sumu 15 300 korún. Kým za vlaňajší september bolo na Slovenskej ZDŠ 1524 neospravedlnených hodín, za ten istý mesiac tohto roku ich bolo iba 480. Na maďarskej ZDŠ je trend taký istý. Školská a kultúrna komisia ObNV Bratislava II i školská komisia MNV Podunajské Biskupice sa budú touto otázkou ďalej zaoberať a chcú tento nezdravý jav do konca školského roka 1972—1973 celkom zlikvidovať, alebo zmierniť na minimum.

Školstvo je tu poznačené koncentráciou detí [illegible] cigánskeho pôvodu, ktorí mnohí rodičia ale sú schopní naučiť základným návykom a povinnostiam, aké si súčasnosť vyžaduje. Naučiť ich predovšetkým reč, v ktorej by mohli komunikovať s inými ľuďmi a nadobúdať vedomosti, je úlohou školy. No ak nemajú slovnú zásobu, bežnú pre šesťročné deti, ťažko môžu zvládnuť látku, ktorá za normálnych okolností druhým prvákom nerobí problémy.

Tu niet iného riešenia, ako vziať takéto deti pod dozor pedagógov čo najskôr, lebo sa o ne nik poriadne nestará. Nemôže nám byť ľahostajné, čo z nich vyrastie. Národný výbor v Podunajských Biskupiciach, ktorý sa s týmto problémom často stretáva, zápasí však s otázkou priestorov, nech už ide o materské školy, alebo o základné deväťročné. O iných školách, či predškolských a kultúrnych zariadeniach ani nehovoriac.

Predovšetkým sa treba starať o zanedbané deti v predškolskom veku a v prvých triedach, pretože tento vek bude mať rozhodujúci vplyv na ich ďalší vývoj.

Každý siedmy občan z Podunajských Biskupíc je Cigán. Možno ich diferencovať na tri skupiny: prvá je na dobrej hospodárskej a kultúrno-spoločenskej úrovni. Príslušníci druhej sú na priemernej úrovni, pravidelne pracujú, posielajú deti pomerne poriadne do školy a ani v oblasti socialistického spolunažívania nie sú s nimi osobitné problémy. Početná najväčšia je však tretia skupina. Prevažne sú to nekvalifikovaní ľudia s nízkymi príjmami a mnohými deťmi. Často prepijajú v miestnych hostinciach aj to málo, čo majú. O výchove tu takmer nemožno hovoriť. Bývajú neraz v podmienkach, ktoré si človek s priemernými nárokmi vari ani nevie predstaviť. Ich vzdelanostná úroveň je hlboko pod priemerom, nevedia poskytnúť svojim deťom základné návyky a poznatky, ktoré potrebujú pre život v civilizovanej spoločnosti. Riešenie tohto problému je naliehavé. Budúcnosť Podunajských Biskupíc by sa totiž so zaostalými ľuďmi veľmi ťažko budovala aj pri najlepšej vôli. To, že tu prepadá 11 percent prvákov, je alarmujúce.

Vyrovnať sa s touto neradostnou skutočnosťou nemôžu pedagógovia sami. Ani keby sa ako kolektív vzorne snažili splniť predsavzatia, čo si vo všetkých oblastiach svojej práce dávajú. Vždy narazia na také prekážky, ako sú podmienky práce, limitujúce výsledky ich úsilia. Problémom je nedobudovaná slovenská ZDŠ, kde sa v 23 triedach (od roku 1961) bez telocvične, kuchyne a školskej jedálne, družiny a kabinetov vyučuje 930 detí. Škola nespĺňa základné požiadavky, ktorým má zodpovedať ZDŠ. Tá druhá, maďarská, je umiestnená v starých budovách. Jej značná časť je v dezolátnom stave. Kapacita materských škôl nestačí ani pre deti pracujúcich rodičov, nehovoriac už o deťoch nepracujúcich občanov, ktoré by poriadnu výchovu ešte viac potrebovali. Deti cigánskych rodičov zo skupiny na tej najnižšej úrovni nechodia do materských škôl vôbec. Keď nastúpia do prvej triedy, ovládajú iba niektoré dialekty cigánskeho jazyka zmiešané so slovenčinou a maďarčinou.

MNV v Podunajských Biskupiciach sa touto otázkou zaoberá už od roku 1958 prostredníctvom osobitnej komisie. Ako prvý na Slovensku používal aj také opatrenia, ako je odňatie rodinných prídavkov, ak nepĺnili svoj účel. Namiesto peňazí, ktoré rodičia zvyčajne prepili, dostali deti potrebné veci.

Od 1. januára tohto roku pracuje komisia v novom zložení. Jej členmi sú poprední predstavitelia života obce, ako predseda MNV, ĺRD, riaditelia škôl, náčelník OOVB, lekári a ďalší, ktorí môžu tzv. cigánsku otázku zodpovedne riešiť.

Na budúci rok začnú v Podunajských Biskupiciach stavať materské školy, ktorých cieľom bude pripraviť všetky cigánske deti pre školu. Znamená to nový prístup k problému — riešenie od základu.

Postavia aj pavilón mimoškolských zariadení pri slovenskej ZDŠ. Bude tu telocvičňa, školská jedáleň, družina. Pre maďarskú ZDŠ sa pripravuje projektová a rozpočtová dokumentácia na dobudovanie telocvične, kabinetov a učební.

Zlepšenie situácie je na obzore, spolupráca ObNV Bratislava II s MNV Podunajské Biskupice prináša plody. Potrebujú však čas na dozretie, lebo všetko naraz urobiť nemožno. Treba len počkať na výsledky dobrých snáh kompetentných pracovníkov i poslancov národných výborov a pedagógov, a oceniť ich trpezlivosť, s akou v takých neľahkých podmienkach pracujú.

(rea)

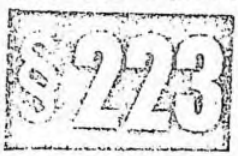
U nás zatiaľ iba utópia

PRED TRESTNÝM SENÁTOM stojí blahobytne vyzerajúci muž s prekvapeným výrazom v tvári.

Prokurátor číta obžalobu: ... obvinený pravidelne každý koniec týždňa umýva svoje auto rôznymi saponátovými prípravkami v potoku Krátky v katastri obce..., čím jeho vodu znečisťuje a tak sa dopúšťa trestného činu devastovania životného prostredia človeka...

Svedkovia z jeho okolia tieto fakty dosvedčujú, muž na svoje ospravedlnenie nemá čo povedať. Senát sa radí

iba krátko a vynáša rozsudok — tri mesiace odňatia slobody nepodmienečne!

A v odôvodnení rozsudku senátu vysvetľuje: človek svojimi neuváženými, ľahkomyselnými a ignorantskými zásahmi ohrozuje prostredie, ktoré ho obklopuje, robí ho tak škodlivým pre neho samého. Znečistené ovzdušie, voda, zničená príroda — to všetko potom spôsobuje choroby a má nepriaznivý vplyv na duševnú rovnováhu človeka. Preto treba stíhať a trestať i tých „malých znečisťovateľov", ako je ten, čo stojí práve pred súdom... Umožňuje to zákon ktorý vyšiel nedávno...

PRED SÚD PREDSTUPUJE CELÁ SKUPINKA ĽUDÍ, podľa obžaloby z nedbalosti porušili technologický postup vo svojej prevádzke, následkom čoho zamorili ovzdušie silnou dávkou exhalátov, škodlivých ľudskému zdraviu. Podľa lekárskych posudkov ich opakované vdychovanie zapríčiňuje choroby horných dýchacích ciest.

Obvinení sa dopustili trestného činu všeobecného ohrozenia.

Súdni znalci dokazujú, že havarijnú situáciu zapríčinila hrubá nedbalosť obžalovaných, záznamy prístrojov na meranie kvality ovzdušia hovoria o jeho silnom jednorázovom znečistení, predseda senátu číta spoločný list obyvateľov sídliska neďaleko chemickej továrne, ktorí sa v ňom sťažujú na veľký zápach...

Znalci vyhlasujú, že zatiaľ nejestvujú metódy na stanovenie škody vo finančnom vyjadrení, výskumné ústavy na tomto probléme usilovne pracujú..

Obžalovaní sa bránia — havárii nezapríčinili z nedbalosti, ale z nevedomosti, stroje obsluhoval neskúsený kolektív, ktorý sa ešte len „zabehával"

— To môže byť pravda, ale viny vás to nezbavuje. Okrem toho žalujeme i vedúceho prevádzky, ktorý vás zaradil bez dostatočných skúseností... — oponuje prokurátor.

Tentoraz sa senát radil dlhšie. Ale obžalovaných uznal vinnými a odsúdil ich na nepodmienečné tresty...

A PRED SENÁT PREDSTUPUJE ĎALŠIA SKUPINKA OBŽALOVANÝCH — tiež z prevádzky, ale tentoraz zo závodu na spracovanie kože. Dňa toho a toho zanedbali obsluhu čistiacej stanice, následkom čoho sa do rieky dostalo veľké množstvo škodlivín, ktoré zapríčinili úhyn rýb, zničili rastlinstvo a živočíchy na stokilometrovom úseku rieky. Podľa odhadu znalcov škoda dosiahla... tisíc korún.

A senát rozhodol: Obžalovaní dostávajú nepodmienečné tresty a spoločne musia nahradiť vzniknutú škodu. Teda, nezaplatí ju ich zamestnávateľ, ale oni sami...

* * *

ONO SA TO ČÍTA PEKNE... a lepšie by sa to čítalo, keby to bola pravda. Bohužiaľ, všetky tie tri prípady sú... vymyslené. „Malí znečisťovatelia" sú mimo súdneho pojednávania, veľkí sice platia pokuty — často veľmi vysoké" — ale tie peniaze idú z pokladnice podniku, podnik s nimi normálne počíta... a nakoniec ho to vyjde vždy lacnejšie, ako keby postavil veľmi nákladné čistiace zariadenia. A tak si veselo šplhneme pod seba i nad sebou.

Ak vylepíte komusi zaucho, môžete sa dostať pred súd, ak ukradnete väčšiu sumu peňazí a prídu vám na to, trest vás neminie.

Ak urobíte na organizme spoločnosti veľkú — často nenapraviteľnú škodu — „len" tým, že znečisťujete životné prostredie, ste mimo súdneho postihu — aspoň vy, ako osoba...

Ale takto to nemusí byť: V Sovietskom zväze majú paragraf — 223 — na ochranu životného prostredia. A tento paragraf je v trestnom zákonníku! A nedávno bolo v Moskve pojednávanie s riaditeľom moskovskej zlievárne farebných kovov a s jej hlavným inžinierom: Podnik znečisťoval ovzdušie kysličníkom olova. Ti dávajú o tom vedeli a odstránenie nedostatku bolo v ich silách. Nepodnikli žiadne opatrenia.

A tak mal prípad dohru pred súdom. Hovorilo tridsaťtri svedkov, hovorili znalci. Obhajca hovoril o motiváciách svojich klientov — chceli za každú cenu splniť plán.

Súd však to „za každú cenu" odmietol. A jeho výrok? Obom uložil trest po roku nápravných prác, na peňažitú pokutu a uhradenie súdnych výloh!

TEDA — VŠETKO SA DÁ, LEN TREBA CHCIEŤ. V Sovietskom zväze chcú a preto má napríklad Moskva vzdušne čistý vzduch, napadnutý sneh tam až žiari belobou, v žiadnom hlavnom meste na svete netečie z kohútikov vodovodov taká čistá voda ako v Moskve...

MIRO JASLOVSKÝ

Brigáda SOCIALISTICKEJ PRÁCE V ČINNOSTI

Co by sa všetko dalo povedať o tejto brigáde? No že sa z pracovníkov stavebnej údržby preš dvoma rokmi vytvoril pätnásťčlenný kolektív, dali si meno Stavbár, prijali rad záväzkov, postupne ich privádzajú na svet, o všetkom si vedú pekú kroniku, celá ich činnosť je podriadená heslu SOCIALISTICKY PRACOVAŤ — SOCIALISTICKY ŽIŤ a že sú vlastne už ponaly zrelí na to, aby ich oficiálne uznali za Brigádu socialistickej práce.

Pravdaže sme povedali málo. To by sa dalo povedať o ktorejkoľvek brigáde. Všetci tí, ktorí sú zapojení do hnutia brigád socialistickej práce, majú záväzky, plnia ich, majú kroniku a idú do divadla ataktiaľej, ataktiaľej. Ale tentoraz chceme povedať čosi viac, o slovnaftárskej brigáde Stavbár.

Netvoria súvislý kolektív. V stavebnej údržbe je množstvo profesií a tie sú obyčajne rozptýlené po veľkánskom priestore podniku. Inžinieri, technici, majstri, robotníci, administratívne pracovníčky. Momentálne je ich šestnásť, nedávno na schôdzi prijímali nových. A to je brigáda Stavbár.

Je to trošku netypické, hovorím vedúcemu brigády, Ing. Vojtechovi Gajdošovi, človek má v predstavách brigádu ako kolektív, ktorý pracuje na jednom pôse, alebo sedí za rysovacími doskami v jednej kancelárii, viete, možno sú také predstavy, ale existencia nášho kolektívu ich vyvracia, nám vôbec neprekáža, že ja povedzme sedím v tejto kancelárii a tuto kolega Hübner, inštalatér, má robotu vzdialene na druhom konci závodu. Rozumiete, pracovné úlohy máme spoločné, starať sa o stavebné fondy podniku, udržiavať ich v prevádzkyschopnom stave a pravdaže, pričiniť sa, aby generálne revízie jednotlivých výrobných celkov trvali čo najkratšie, za tento rok sa podarilo ich termíny skrátiť o 42 dní a na tom má svoj podiel aj stavebná údržba a pravdaže, brigáda Stavbár.

No áno. Lenže si viete ťažko predstaviť tie hodnoty, keď namiesto štyridsiatich dvoch dní zastavenej prevádzky bez výroba...

□ □ □

To sú, pravdaže, elementárne záležitosti, že členovia brigády sú prvotriedni pracovníci, tam žiadne výkyvy v pracovnej disciplíne, dochvíľnosť a svedomitosť, ale predsa, chcete povedať, že sa u vás nevyskytne žiadna konfliktová situácia, keď ide povedzme o pracovné úlohy, členovia brigády sú predsa tiež obyčajní ľudia s ľudskými slabosťami, nikdy si „neskočíte do vlasov", Anton Petoroc sa zasmeje, aj u nás bývajú nervák-ky, pravdaže, ale povedali sme si, my z brigády musíme pôsobiť ako zmierňovače napätia pre celý kolektív stavebnej údržby, tak sme si akosi odvykli kričať na seba. Povie sa, ty si člen brigády, musíš to zabezpečiť a tak to každý pochopí. Urobiť bez zbytočných rečí. Prečo ináč by sme súťažili?

□ □ □

Vedúci brigády hovorí, s tou popracovnou činnosťou to máte tak, myslím, nie je správne, aby sme sa všetci pred fabrikou pochytali za ruky a išli manifestačne na nejaké filmové, či divadelné predstavenie, každého baví iný žáner, kultúrne podujatia absolvujeme skôr v miniskupinkách a potom prípadne odporučíme, bolo to vynikajúce, choďte si to pozrieť aj vy. Dôležité je, aby bol opravdivý záujem, nie nanútený.

Listujeme v kronike. Do popredia vystupuje spoločný koníček. Zájazd v Sovietskom zväze. Zájazd po západnej Európe. Zájazd po Balkánskom polostrove. Opäť Sovietsky zväz, Mongolsko.

Teda spoločný koníček cestovanie? Dá sa tak povedať. Nečudujte sa. Priemerný vek našej brigády je tridsať rokov. A tak nás to ťahá do sveta. Vždy niekto, samozrejme. A potom sa zídeme a besedujeme s tými, ktorí teraz zostali doma. Čo sme videli, čo sme zažili.

□ □ □

Všetci členovia brigády sú organizovaní v ROH, v ZSSP. Deviati sú členovia strany. Ti mladší v SZM. A všetci funkcionárčia. Niektorí aj na viacerých postoch. Vládzete? Anton Hübner, predseda DV ROH sa usmeje, kto by mal uniesť, ak nie člen brigády?

□ □ □

Patronátna zmluva medzi Stavbárom a Základnou organizáciou nevidiacich v Bratislave, to je tá najnovšia záležitosť v živote brigády. Nechceme myslieť len na seba. Viaceré brigády majú patronáty nad detskými domovmi. Toto je v našom meste čosi nové, nie sú s tým žiadne skúsenosti. Ale máme dobrú vôľu.

Teda nie niečo formálne, na papieri? Vylúčené, hovorí Ing. Gajdoš.

Predsavzatí, ktoré majú členovia brigády v tomto smere, je veľa. Chceme ich uskutočniť. Ľudia, ktorí stratili zrak, potrebujú, aby sa im niekto venoval, aby im niekto pomáhal.

Čo sa plánuje? Napríklad. Členovia brigády pomôžu v Slovnafte zaobstarať pre nevidiacich autobus na zájazdy za režijný poplatok. Ak bude voľná kapacita v rekreačných zariadeniach Slovnaftu, ponúknu možnosť rekreácie nevidiacim. Aj pre ich deti sa nájde miesto v slovnaftárskom pionierskom tábore.

V klube Základnej organizácie nevidiacich, v domácnostiach osamelých urobia členovia brigády menšie inštalačné a stavebné opravy.

A tiež — budú pomáhať pri pracovnom uplatnení nevidiacich v Slovnafte, aj v iných podnikoch.

Mala zmluva ohlas? Veľký. V osadenstve stavebnej údržby, v celom podniku. Prvé kroky? Urobili sme prednášku o ZSSR v ich klube, boli sme spolu v divadle, viacerých zoberieme do Prahy na výstavu. Hádzanársky oddiel Interu potrebuje masé-ra, pomôžeme nájsť pracovné uplatnenie aspoň jednému.

Čo tak nájsť miesto v obrovskom kolose Slovnaftu pre nevidiaceho inžiniera — ekonóma? Vedúci brigády si značí jeho meno. Pozriema sa po tom.

Ak by sa to podarilo, bol by to príťažlivý čin. S ohlasom aj za bránami fabriky.

□ □ □

Brigádu brigádou nerobia len veľké, mimoriadne pracovné hrdinstvá. Aj také obyčajné ľudské činy. Akým je snaha pomôcť nevidiacim. Preto toľko rečí o Stavbári.

-ht-

PRÁVNY OBZOR, č. 9/72, november 1972, str. 803. - 811.

9(273)XV

K NIEKTORÝM OTÁZKAM SOCIALISTICKEJ ZÁKONNOSTI

Eva Hrivnáková

(Výňatky)

Otázky zákonnosti patria medzi najdiskutovanejšie témy teórie práva. Ich stálu aktuálnosť potvrdil aj XIV. zjazd KSČ, kde sa vo viacerých referátoch i v prijatej rezolúcii osobitne zdôrazňovala požiadavka dodržiavania a upevňovania socialistickej zákonnosti všetkými štátnymi a hospodárskymi orgánmi, spoločenskými organizáciami a občanmi.

V tomto článku nejde o všestranné a komplexné postihnutie všetkých aspektov socialistickej zákonnosti, ale najmä o vyjadrenie korelácií socialistickej zákonnosti a právneho vedomia, o zdôraznenie socialistickej zákonnosti ako politického princípu a prejavy triednosti v základných požiadavkách na tvorbu a realizáciu práva.

V súčasnosti prevláda v právnej teórii tzv. širšie vymedzenie pojmu socialistickej zákonnosti, podľa ktorého sa zákonnosť javí nielen ako právnická kategória, ale aj ako politická metóda uskutočňovania funkcií štátu prostredníctvom práva. Socialistická zákonnosť je teda politickým a ústavným princípom štátneho riadenia spoločnosti, spočívajúcim v regulácii spoločenských vzťahov tvorbou právnych noriem a v zabezpečovaní ich dodržiavania, ochrany a uskutočňovania.

Základom, podstatnou zložkou socialistickej zákonnosti je povinnosť striktného dodržiavania platných právnych noriem. Chápanie socialistickej zákonnosti v tomto (užšom) zmysle sústreďuje sa však iba na oblasť pozitívneho práva, vidí zákonnosť iba ako čisto právnickú kategóriu. V zmysle takéhoto vymedzenia mohla by sa socialistická zákonnosť javiť iba ako statický princíp. Socialistická zákonnosť je však naopak aktívnou, tvorivou metódou, realizácia ktorej nie je zabezpečovaná len v oblasti právnej, ale aj vo sfére mimoprávnej — politickej. Takéto chápanie socialistickej zákonnosti kladie požiadavky nielen na pozitívnoprávne aspekty, ale aj na obsahovú, filozoficko-psychologickú a sociologickú stránku.

Metóda socialistickej zákonnosti sa prakticky uplatňuje zabezpečovaním tvorby a realizácie socialistického práva socialistickým štátom. V. Knapp[1] vidí tieto základné požiadavky ako dve stránky socialistickej zákonnosti: právotvornú a realizačnú.

Právotvorná stránka socialistickej zákonnosti vyjadruje politickú požiadavku, aby triedna vôľa, vyjadrená v právnych normách, bola transformáciou vedeckého poznania spoločenských vzťahov, ktoré zovšeobecňuje a formalizuje, aby právne normy boli účelným prostriedkom regulácie spoločenských vzťahov a aby sa pri ich tvorbe dodržiavali formálnoprávne princípy obsiahnuté v platnom práve.

[1] KNAPP, V.: Filosofické problémy socialistického práva. Praha, NČSAV 1967, s. 115.

Realizačnú stránku socialistickej zákonnosti predstavuje požiadavka konania secundum et intra legem, teda požiadavka dodržiavania a zachovávania platných právnych noriem všetkými štátnymi orgánmi, spoločenskými organizáciami i občanmi.

II

Pojem socialistickej zákonnosti je vyjadrením dialektickej jednoty práva a jeho realizácie. Preto metóda zákonnosti musí obsahovať požiadavky na tvorbu takého práva, ktoré maximálne zabezpečuje jej správne uplatňovanie. Aj keď platné právo ako celok spĺňa obsahové požiadavky kladené na socialistické právo, jednotlivá právna norma sa môže pri aplikácii javiť ako neúčelná, rozporná so spoločenskou potrebou. Môže ísť napr. o prípady, keď právna norma už zastarala, alebo sa pri novovytvorenej právnej norme neprihliadalo ku všetkým reálne možným podmienkam a variantom jej aplikácie. Problém sa javí ako rozpornosť medzi požiadavkou striktného dodržania zákona, obsiahnutou v zákonnosti, a účelovosťou v riešení konkrétneho, individuálneho prípadu. Takýto rozpor možno pripustiť aj v socialistickej spoločnosti, pretože ani socialistickému právu nemožno pripisovať absolútnu dokonalosť, ktorá by vyplývala z poznania absolútnej pravdy o zákonitostiach vývoja spoločenských javov. Nie každý štátny orgán, tým menej občan, môže však rozhodovať o správnosti jednotlivej normy a v prípade nesúhlasu s ňou nezachovať sa podľa nej. Uvoľnil by sa tým priestor subjektivistickému povyšovaniu miestnych, skupinových záujmov nad záujmy celospoločenské. Nebolo by možné zabezpečiť jednotnosť uskutočňovania metódy zákonnosti, a tým by bolo ohrozené jej riadne fungovanie. Metóda (prostriedok) prestala by byť spôsobilou dosiahnuť účel, cieľ, ku ktorému smeruje, ktorému slúži. Účelovosť metódy socialistickej zákonnosti zabezpečuje sa v oblasti tvorby práva a aj v prípade rozpornosti právnej normy so spoločenskou potrebou je riešenie opäť len v oblasti normotvornej.

Aj keby v konkrétnom prípade bolo skutočne účinnejšie chovanie odporujúce právnym predpisom, jeho tolerancia (trpenie nezákonnosti) zo strany štátnych orgánov by oslabovala aj autoritu a účinnosť moci, ktorá by tým prejavila, že nedokáže presadiť právne predpisy, ktoré uznala za platné. To by viedlo k podceňovaniu a negatívnemu hodnoteniu aj iných právnych predpisov, vydaných touto mocou, k oslabeniu autority a účinnosti práva.

Z uvedeného však vôbec nevyplýva požiadavka nekritického prístupu ku kvalite platných právnych noriem. Svoj kriticky hodnotiaci postoj k nedostatkom práva však nemožno prejavovať jeho porušovaním — protiprávnym konaním. Jediným možným riešením je legislatívne odstránenie nedostatkov platnej právnej úpravy tým, že príslušné orgány štátu zrušia nevyhovujúce ustanovenia a nahradia ich správnymi.

Konštruktívne riešenie prípadného rozporu zákonnosti a účelovosti je teda možné iba v oblasti právotvornej — zdokonaľovaním práva.

Tvorba práva je síce činnosťou iba určitých štátnych orgánov, neznamená to však, že je neovplyvniteľná zdola. Jedným z faktorov pôsobiacich na zmenu platného práva je aj *socialistické právne vedomie*, predovšetkým uplatňovanie námietok de lege ferenda, smerujúcich k zdokonaľovaniu platnej právnej úpravy. Ak ich zákonodarca zoberie do úvahy, stotožní sa s nimi, právne vedomie sa stáva motívom pre vznik, zmenu alebo zánik platných právnych noriem. Nové právne vzťahy, ktoré sa tým vytvoria, privodia nepochybne zmeny v širšej oblasti spoločenských vzťahov a tie potom opätovne ovplyvnia stav spoločenského vedomia, včítane jeho špecifickej časti — právneho vedomia. Vzťah právneho vedomia k tvorbe práva nie je teda jednostranný.

Právne vedomie ovplyvňuje normotvorbu jednak bezprostredne pred vydaním právneho predpisu (široké celonárodné diskusie o návrhoch najdôležitejších právnych aktov, prerokúvanie osnov právnych noriem s aktívom pracovníkov podriadených orgánov, ich podrobenie kritike zdola, aby prípadné nedostatky boli odstránené ešte pred ich vydaním), jednak pôsobením smerujúcim k zmene platných právnych predpisov, k ich zdokonaleniu (na základe poznatkov z praxe pri realizovaní platných právnych noriem kritika ich nedostatkov, požiadavky nahradenia zastaraných a nevyhovujúcich právnych noriem normami novými ap.).

V štátoch s demokratickou formou vlády zákonodarca nemôže nebrať do úvahy stav právneho vedomia spoločnosti. Predpokladom účinnosti pôsobenia právnych noriem je zosúladenie ich obsahu so spoločenským právnym vedomím, čo je predpokladom toho, že zachovávanie právnych noriem sa stáva niečím prirodzeným, prameniacim z presvedčenia o ich správnosti, vedie k dobrovoľnosti zachovávania a uskutočňovania práva.

Právne vedomie, ktoré odráža spoločenské vzťahy priamo, konfrontuje reprodukovaný odraz spoločenskej základne — právo — priamo so spoločenskou základňou. Je však aj druhým stupňom predstáv, čiže odrazom odrazu vo vedomí o tom, aký by mal byť tento špecifikovaný prvostupňový odraz základne, ktorý predstavuje právo. Právne vedomie je akýmsi hodnotiacim kritériom platného práva. Pôsobí na jeho pretváranie (cez názory de lege ferenda) a naopak, právo pôsobí na pretváranie a vývoj právneho vedomia de lege lata. Platné právo a spoločenské právne vedomie ako rôzne zložky spoločenského vedomia sa napriek ich kvalitatívnej odlišnosti prekrývajú, vzájomne prelínajú a ovplyvňujú.

Evidentný je úzky vzťah právneho vedomia s obidvoma stránkami, požiadavkami socialistickej zákonnosti. Hoci pre vzájomné prelínanie sa nemožno presne vymedziť vzťah k týmto stránkam socialistickej zákonnosti osobitne, pokúsim sa ho špecifikovať aspoň čiastočne. O vzťahu k právotvornej stránke som sa už zmienila.

Myslím, že nemenej významná, ba možno povedať zložitejšia a mnohostrannejšia je korelácia právneho vedomia a realizácie práva v zmysle socialistickej zákonnosti. Počnúc východiskovým momentom de lege lata — poznaním práva. V spoločnosti nemôžu predsa efektívne pôsobiť predpisy, ktoré nie sú známe. Preto je prirodzeným záujmom každého vyspelého štátu starostlivosť o to, aby znalosť platného práva bola všetkým formálne dostupná. K širšiemu poznaniu práva núti ľudí aj zásada „Neznalosť zákona neospravedlňuje", ktorá je uplatňovaná vo väčšine socialistických štátov. Stupeň poznania práva je jedným z kritérií kultúrnosti spoločnosti.

Poznanie práva nie je však nevyhnutnou podmienkou jeho zachovávania. Nedostatok poznania práva môžu niekedy vyvážiť predstavy o ňom za podmienky, že právo zodpovedá vzťahom alebo situáciám, ktoré sú väčšinou spoločnosti pociťované a fixované ako samozrejmé, že zodpovedá predstavám ľudí o tom, čo asi právo pre určité situácie stanovuje, alebo by malo stanoviť. Bez nebezpečia konfliktov s právom však možno poznanie práva nahradiť predstavami o ňom len pri bežných, obvyklých a vžitých spôsoboch chovania.

Význam informovanosti a potreba poznania práva vzrastá pri realizácii zložitejších právnych vzťahov, najmä vo sférach, kde na základe variabilnejšej spoločenskej reality prichádza k častejším zmenám právnych predpisov, ktoré sa až poznaním môžu zafixovať v právnom vedomí.

Realizáciu práva z hľadiska metódy socialistickej zákonnosti ovplyvňuje okrem poznania práva aj stupeň jeho *akceptácie*. Ide o problém súladnosti alebo rozpornosti pozitívneho práva s právnym vedomím. Zákon, ktorý je v zhode s právnym vedomím spoločnosti, pôsobí akosi samočinne. Pokiaľ je však platný zákon, ktorý je v rozpore s právnym vedomím (de lege ferenda), treba počítať s tým, že narazí na odpor právneho a spoločenského vedomia. O čo väčší je nesúlad, o to ťažšie sa zákon presadzuje, vzrastá donucovací faktor práva i náklady na realizáciu zákona.

Spoločenská účinnosť práva závisí teda nielen od spôsobilosti štátu zabezpečiť jeho dodržiavanie donucovacou mocou, ale aj od spoločenskej podpory poskytovanej právu, vyplývajúcej zo súladu práva s právnym vedomím a verejnou mienkou, ktorá je v spoločnosti prevládajúcou.

Okrem toho platné právo, ktoré sa nezhoduje s právnym vedomím spoločnosti, nielenže nie je účinne realizované, ale môže tiež veľmi nepriaznivo spätne ovplyvniť a ovplyvňovať kvalitu právneho vedomia.

Podstatou realizačnej stránky socialistickej zákonnosti, ktorá umožňuje aj dôkladnejšie poznanie práva a ovplyvňuje jeho akceptáciu, sú požiadavky socialistickej zákonnosti na *interpretáciu a aplikáciu práva* a ich zabezpečovanie socialistickým štátom v súlade so socialistickým právnym vedomím.

Právna norma v dôsledku vysokého stupňa abstrakcie nemôže za-

chytiť celú mnohotvárnosť a zložitosť spoločenských vzťahov, ktoré sú pod ňu subsumované. Prostriedkom, ktorý spája abstraktnú normu s konkrétnym právnym vzťahom, je interpretácia práva. Interpretácia je prostriedkom, ktorý zmierňuje stroskosť a konzervatívnosť práva vo vzťahu k premenlivejšej spoločenskej situácii. Umožňuje väčšiu elasticnosť pozitívneho práva, jeho stály kontakt s meniacou sa spoločenskou realitou aj pri relatívne pomalšej zmene textu právnej normy. Ak právna norma rámcom svojej úpravy poskytuje dostatočný priestor pre dynamiku spoločensko-ekonomického vývoja, možno výklad a aplikáciu právnej normy prispôsobiť zmeneným podmienkam realizácie, pri dočasnom zachovaní nemennosti textu platnej právnej normy.

Správna aplikácia právnej normy predpokladá jej materialistický dialektický výklad. Nemôže byť iba mechanickým procesom pozívajúcim v púhej formálno-logickej subsumpcii individuálneho prípadu pod príslušnú právnu normu. Správny výklad a realizáciu socialistického práva napomáha socialistické právne vedomie. Správne názory a predstavy o práve u pracovníkov štátneho aparátu a občanov sú dôležitou podmienkou uplatňovania socialistickej zákonnosti.

Socialistické právne vedomie robotníckej triedy sa nevytvára živelne. Vzniká v spojení marxisticko-leninského učenia o štáte a práve s robotníckym hnutím.

Vedeckou syntézou najprogresívnejších prvkov vedomia robotníckej triedy i celej socialistickej spoločnosti je vedomie komunistickej strany. Substrátom jej revolučného vedomia je vedomie más a prejavy jej vedomia spätne ovplyvňujú spoločenské vedomie.

Právne vedomie je teda úzko spojené s politickou ideológiou. Existencia právneho vedomia, izolovaného od politickej ideológie, je rovnako nemožná, ako je nepredstaviteľná nezávislá existencia práva od politiky.

III

Potrebné je tiež bližšie sa zastaviť pri chápaní socialistickej zákonnosti ako politického princípu. Podľa širšieho chápania metódy socialistickej zákonnosti nie je teda zákonnosť čisto právnickou kategóriou, je predovšetkým politickou metódou uskutočňovania politiky socialistického štátu prostredníctvom práva.

Povinnosť zachovávania platných právnych noriem je zakotvená v ústavách socialistických štátov (napr. Ústava ČSSR čl. 17 a 34) a vyplýva aj z jednotlivých platných právnych noriem. To je pozitívnoprávne vymedzenie povinnosti vo forme právnej normy. Povinnosť zachovávania platného práva má však okrem pozitívnoprávnej stránky aj kontext politický. Realizácia princípu zákonnosti nie je teda len výsledkom právnej úpravy, ale predovšetkým reálneho utvárania vzťahov medzi štátom

a spoločnosťou, kde štátna moc, garantujúca právo, je zároveň sama regulovaná právom.

Zákonnosť je teda v prvom rade politickou, až potom právnickou metódou. Je princípom uskutočňovania politických cieľov štátu prostredníctvom práva.

Jednou z ďalších podmienok je vyjadrenie súladu právnych noriem s politickými, právnymi a mravnými názormi a presvedčením ľudu. V prípade, že právne normy uvedený súlad nezabezpečujú, prichádza nutne k ich častejšiemu porušovaniu. Svedčí to okrem iného aj o slabosti faktickej politickej moci vládnúcej triedy. Ako príklad možno uviesť buržoázny zákon na ochranu republiky (číslo 50/1923 Zb.), ktorý bol namierený proti robotníckemu hnutiu, komunistickej strane a demokratickým právam občanov. Ním sa vládnúca buržoázia pokúšala paralyzovať svoju slabosť, prameniacu z povojnovej krízy. Zákon na ochranu republiky vyjadroval čiste jednostrannú vôľu vládnúcej triedy, neprihliadal k záujmom iných tried, ale naopak, snažil sa ich prejavy negovať, a tým bolo jeho porušovanie tiež prejavom triednosti, malo politické príčiny.

Aby pôsobenie právnych predpisov bolo účinné, musí sa pri tvorbe práva vychádzať z vedeckého poznania dialektického vývoja spoločnosti, z jej vývojových trendov. Z tohto aspektu sa vzťah politiky a práva javí ako problém cieľavedomého regulovania spoločenských vzťahov, kde sa právo používa na riadenie a kontrolu spoločnosti.

Problémami zvyšovania účinnosti spoločenského pôsobenia právnych noriem, vytváraním optimálnych podmienok realizácie cieľov spoločnosti prostredníctvom práva, teda tvorbou práva ako jednou zo základných zložiek vedeckého riadenia spoločnosti sa zaoberá *právna politika*.[3]

Poľský právny sociológ Adam Podgórecki pod právnou politikou rozumie novovznikajúcu vedu, zaoberajúcu sa otázkami efektívneho pôsobenia pomocou právnych predpisov.[4]

Účinnosť právnych predpisov vidí v adekvátnosti zamýšľaných účinkov právnych predpisov a účinkov, ktoré boli týmito predpismi realizované, a spôsoby zabezpečovania tejto adekvátnosti. Základným

[3] DOJČÁK, P.: Právo a sociológia. Bratislava 1967, s. 163.
[4] PODGÓRECKI, A.: Sociológia práva. Praha 1966.

problémom právnej politiky je podľa neho „nájsť také právne prostriedky, aby sa realizované účinky čo najmenej odchyľovali od účinkov zamýšľaných". Zdôrazňuje, že právna politika sa zaoberá výhradne technickou stránkou realizácie zamýšľaných účinkov bez hodnotenia (kladného alebo záporného) plánovaných cieľov, účelov, ktorým môže slúžiť. Ani s týmto tvrdením Podgóreckého nemožno súhlasiť. Podľa nášho názoru aj stupeň akceptácie alebo odsúdenia určitého zámeru má nesporný vplyv na účinnosť právneho predpisu, a preto je potrebné brať ho do úvahy.

Nemôže byť predsa úlohou právnej politiky iba „hľadať primerané právne prostriedky pre akékoľvek právne ciele", bez ohľadu na ich hodnotu, ako to tvrdí Podgórecki. Právna politika by sa podľa tohto vymedzenia mohla stať aj prostriedkom presadzovania nezákonnosti. Vedecký charakter právnej politiky necitlivo porovnáva s neutralitou technických vied, ktoré sa usilujú vyriešiť každú úlohu, ktorá im je uložená, bez toho, aby sa ju pokúšali hodnotiť. Hodnotiace stanovisko zatemňuje podľa neho vedecký charakter právnej politiky. Myslíme si, že práve naopak predpokladom vedeckosti právnej politiky je odhad toho, ako bude určitý predpis hodnotený, teda predbežné hodnotenie cieľa, pretože výsledok takéhoto hodnotenia ovplyvňuje voľbu prostriedkov, alebo vedie k zmene predpisu, prípadne k jeho zamietnutiu.

Preto je potrebné skúmať komplex všetkých okolností pôsobiacich na stupeň účinnosti práva, hľadať prostriedky zvyšujúce spoločenské pôsobenie práva, predvídať spoločenské dôsledky vyvolané vydaním právnych noriem. Iba takéto poznanie môže viesť ku skutočne vedeckej tvorbe práva, keď sa účinky pôsobenia právnych noriem v živote spoločnosti v maximálnej miere zhodujú so zamýšľanými spoločensko-politickými cieľmi a predstavami zákonodarcu.

Vplyv politiky sa však neobmedzuje iba na oblasť tvorby práva. Triedne záujmy a ciele strany nie sú predsa realizované už samotným vytvorením právnych noriem. Existencia práva, aj keď jeho atribútom je politickosť, ešte neznamená, že musí byť realizované triedne. Právna norma vzhľadom na svoju abstraktnosť a určitú rámcovosť, aj keď vyjadruje triedne záujmy, dáva teoretickú možnosť netriedneho výkladu a používania.

Ako zdôrazňujú vo svojom článku autori V. Handl, J. Soukup a J. Šperling,[5] „nemožno zužovať triednosť na vlastnosť samotného práva, ktoré by so zreteľom na svoj charakter zabezpečovalo, že bude realizované v záujme robotníckej triedy, takže by mohlo postačiť používať pri výklade a používaní zákona len všeobecné interpretačné pravidlá; tie predstavujú len technickú stránku a sú použiteľné pre rôzne právne poriadky".

[5] HANDL, V. — SOUKUP, J. — ŠPERLING, J.: Třídní přístup k rozhodování občanskoprávních věcí. Socialistická zákonnost, 1971, č. 4.

Ide teda o vzájomný vzťah triednej podstaty práva a triednosti jeho aplikácie. Je logické a históriou podložené, že každá triedna spoločnosť sa usiluje prostredníctvom svojich orgánov zabezpečiť triedny výklad a aplikáciu práva. Realizácia práva je však natoľko mnohotvárnou činnosťou, že zákonodarca v záujme zabezpečenia pružnej a efektívnej realizácie práva musí príslušné vzťahy upravovať iba všeobecne, pričom orgánom aplikácie práva ponechá v určitých medziach právo uváženia.

Z hľadiska rozsahu možnosti uváženia pri realizácii práva osobitné postavenie medzi štátnymi orgánmi zaujímajú *súdy*. Vzhľadom na princíp sudcovskej nezávislosti sú v rámci štátneho mechanizmu akousi autonómnou, špecifickou zložkou. Z toho však vôbec nevyplýva nadtriednosť, alebo netriednosť, apolitičnosť súdov a sudcov.

Výklad a aplikácia práva nemôžu byť predsa iba akýmsi mechanicko-logickým procesom. Z výkladu i použitia právneho poriadku musí byť zrejmý úmysel zákonodarcu, vyjadrenie jeho vôle, a tá je vždy triedna.

Podľa článku 102 Ústavy Československej socialistickej republiky z r. 1960 „sú sudcovia pri výkone svojej funkcie nezávislí a sú viazaní jedine právnym poriadkom socialistického štátu. Sú povinní spravovať sa zákonmi a inými právnymi predpismi a vykladať ich v súlade so socialistickým právnym vedomím." Tento článok našej ústavy bol hlavne v rokoch 1968—1969 predmetom častých polemík. Bola spochybňovaná povinnosť sudcov vykladať právo v súlade so socialistickým právnym vedomím s tvrdením, že dostačujúci je výklad práva podľa sudcovho individuálneho vedomia. V diskusii bol citovaný dokonca výrok Montesquieua, podľa ktorého „sudcovia sú len ústa, ktoré citujú text zákona, ľudia bez vôle". Takéto postavenie sudcu je úplne zidealizované, nemôže byť reálne v nijakej spoločnosti, v nijakom štáte. Vyplýva z neho absolútna nezávislosť sudcu od všetkého, čo je mimo zákona a zároveň slepá, otrocká závislosť od zákona. Takýto výklad a používanie práva by viedol k odtrhnutiu, izolácii činnosti sudcu od života spoločnosti, k používaniu práva proti záujmom spoločnosti.

Sudca nemôže byť predsa osobnosťou apolitickou, pretože vykladá a používa zákon, ktorý je aktom politickým, vyjadrením triednej vôle, prejavom politickej moci triedy.

Aplikácia práva nie je iba formálnym aktom. Je to zložitá činnosť, ktorá môže byť správnou a spravodlivou iba vtedy, keď sa správne pochopí obsah používanej právnej normy, jej politický význam a sociálny zmysel a keď sú súčasne dané faktické podmienky jej použitia.

Správne pochopenie obsahu, „ducha" zákona je tiež predpokladom jednotného vysvetľovania a používania práva v súlade s vôľou vládnucej triedy, je naplnením požiadavky socialistickej zákonnosti na jednotu práva a jeho realizácie v záujme rozvoja a ochrany socialistickej spoločnosti.

PRÁVNY OBZOR, č. 9/72, november 1972, str. 803. - 811.

PRÁVNY OBZOR, č. 9/72, november 1972, str. 846. - 855.

NIEKTORÉ PRÁVNE ASPEKTY PLÁNOVANIA RODÍN

17(273)XV

JUDr. Mária Schwarzová (Výňatky)

Plánovanie rodín patrí už niekoľko rokov medzi ústredné spoločenské problémy nielen u nás, ale prakticky na celom svete. Pre vylúčenie nedorozumenia treba azda vysvetliť, že v odbornej literatúre nie je v tejto oblasti ustálená terminológia. Najčastejšie sa používa termín rodinné plánovanie (Family Planning), ale aj plánovanie rodičovstva a plánovanie rodín. Ani obsah tohto pojmu nebýva jednotný. V tomto článku volíme termín plánovanie rodín a pod týmto pojmom rozumieme plánovanie počtu detí a času ich narodenia v rodinách.

Uvedomujeme si, že takéto plánovanie je z hľadiska rozvoja spoločnosti veľmi dôležité. Jeho špecifikum ako plánovacej činnosti (teda určenie cieľov, prostriedkov, nástrojov a gestorov v určenom čase) je v tom, že štát nemá priame nástroje, ktorými by toto plánovanie riadil. Rodina, resp. jednotlivec je takto súčasne objektom, ale predovšetkým základným subjektom plánovania. Skúsenosti ukazujú, že z hľadiska dosiahnutia spoločenského cieľa v oblasti populácie stáva sa tento druh plánovania stále dôležitejší. Pri zlepšovaní zdravotného stavu obyvateľstva, ktoré eliminuje fyziologické príčiny neplodnosti, a pri odpadnutí zábran, ktoré zabraňovali regulácii počatia z dôvodov náboženských, stáva sa pre rozvoj pôrodnosti, ako hlavného predpokladu rozvoja populácie, rozhodujúcim uvedomelé rozhodovanie manželskej dvojice, a predovšetkým žien. Štát svojimi opatreniami ovplyvňuje toto rozhodovanie, ale nemôže priamo určiť jeho obsah.

Pokiaľ ide o uplatňovanie plánovania rodín v socialistických krajinách a medzi nimi aj v Československu, má toto predovšetkým vo všeobecnosti za cieľ zvýšiť pôrodnosť v rodinách, ktoré majú všestranné predpoklady pre dobrú výchovu detí a len sporadicky a obmedzene aj obmedziť pôrodnosť v rodinách geneticky a sociálne chorých, a takto vedome vplývať na vytváranie a udržiavanie rovnovážneho stavu populácie; udržiavanie, resp. zlepšovanie jeho kvality.

V československom systéme výchovy a vzdelávania sa prejavuje neúplnosť právnej úpravy z hľadiska plánovania rodín najmä v tom, že základná právna norma (zák. č. 186/1960 Zb. — školský zákon) platná pre tento úsek spoločenskej činnosti na území ČSSR sa nezmieňuje o povinnostiach škôl pripravovať mládež pre rodičovstvo.

V dôsledku jestvujúcej právnej úpravy sa vyvinula v oblasti výchovy (vzdelávania) v ČSSR spoločenská prax, ktorá má za následok,

že výchova k rodičovstvu nielenže netvorí pevnú súčasť výchovno-vzdelávacieho procesu, ale ani systém prípravy pedagogických pracovníkov neráta pre oblasť výchovy k rodičovstvu s profesionálnou výchovou odborníkov — pedagógov.

Príprava mládeže na plnenie rodičovských funkcií by mala byť z hľadiska spoločenského záujmu na zachovaní štátu aspoň taká dôležitá, ako je napr. profesionálna príprava na spoločensky užitočnú prácu a výchove k rodičovstvu by sa mala venovať v československom výchovno-vzdelávacom systéme aspoň taká pozornosť ako iným predmetom, ktoré sú povinné pre dosiahnutie základného a všeobecného školského vzdelania (materský jazyk, matematika, biológia, fyzika a pod.).

V oblasti sociálno-zdravotnej zasluhujú pozornosť predovšetkým právne normy upravujúce rozhodovanie o počatí a materstve a normy, ktoré legalizujú umelé prerušenie tehotnosti. V tejto súvislosti je vhodné pripomenúť, že v socialistických krajinách právne poriadky vo všeobecnosti vychádzajú pri úprave tohto problému z leninského princípu, že žena má sama rozhodnúť o tom, či sa chce alebo nechce stať matkou. Táto východisková poučka je však v právnych poriadkoch jednotlivých socialistických štátov značne rozdielne interpretovaná a nadväzné právne úpravy navyše prekonávajú v týchto štátoch veľmi rozdielny vývoj, motivovaný nielen potrebami demografického charakteru, teda sledujúce demografickú rovnováhu, pôrodnosť a pod., ale aj zmenami v ideologických prístupoch. Právne normy upravujúce umelé prerušenie tehotnosti možno považovať aj u nás za dôležitého, aj keď iste nie rozhodujúceho regulátora pôrodnosti, ktorý sa prejavuje nie vždy v spoločensky želateľnom kvantitatívnom a kvalitatívnom rozsahu. Svedčia o tom štatistiky o interrupciách, ktoré okrem iného ukazujú podmienenosť a výskyt interrupcií ako pravidelný jav pri určitých, v právnom predpise predpokladaných skutočnostiach (vek ženy, osamelosť, mimomanželské počatie, počet detí a iné).

Účelom zákona o umelom prerušení tehotnosti je ochrana ženy, jej zdravia, ochrana práva ženy, aby sa realizovala chceným a uvedomelým materstvom. To totiž podmieňuje, že bude svoju základnú biologickú a spoločenskú funkciu matky plniť zodpovedne voči dieťaťu a voči spoločnosti. Doterajšie skúsenosti z vykonávania zákona o umelom prerušení tehotnosti nasvedčujú, že zákon plní svoj cieľ, pokiaľ ide o ochranu zdravia ženy, keď určuje spôsob a vykonávanie umelého prerušenia tehotnosti. Pokiaľ ide o realizáciu chceného a uvedomelého materstva, tu už zákon neplní svoj cieľ v rovnakej miere u všetkých sociálnych skupín žien.

Platné právne predpisy upravujúce reguláciu pôrodnosti neriešia dostatočne záväzne, resp. vôbec neriešia napr. problematiku zábrany materstva u žien alebo u rodičov, ktorí zo zdravotných, najmä genetických dôvodov nemajú žiadúce predpoklady pre výchovu zdravej generácie a nie sú ani zodpovedným objektom pre plánovanie optimálneho

počtu detí v rodinách, ktoré majú predpoklady plodiť a vychovávať zdravé potomstvo.

Zo sociálno-ekonomických právnych noriem sú z hľadiska vplyvu na plánovanie rodín významné najmä právne normy, ktoré regulujú systém spoločenskej pomoci rodinám s deťmi. Právo vystupuje v tejto oblasti ako realizátor a zabezpečovateľ, prostredníctvom ktorého sa uvádza do života spoločenské rozhodovanie, napomáhajúce vytvárať u rodín pocit spoločenských istôt. Ide tu predovšetkým o právnu úpravu jestvujúceho systému populačných dávok.

Prevažná väčšina populačných dávok v platnom právnom systéme vyžaduje pre vznik nároku a jeho trvanie výlučne ekonomickú podmienku (odpracovanie určitej doby), ktorou sa sledujú predovšetkým záujmy hospodárskej politiky. V dôsledku takejto konštrukcie podmienok sa potom opomínajú záujmy rodinnej a populačnej politiky. Jestvujúcu právnu úpravu populačných dávok by bolo účelné z tohto aspektu prehodnotiť. Je totiž preukázané (okrem iného aj porovnaním právnych úprav populačných dávok v iných krajinách), že správne volená konštrukcia podmienok právneho nároku na populačné dávky môže do značnej miery negatívne alebo pozitívne ovplyvňovať tak rast pôrodnosti, ako aj kvalitu populácie.

Pre potreby konfrontácie stavu právnej úpravy u nás s právnymi úpravami v iných štátoch zmienime sa aspoň o jednej časti právnych úprav, a to o právnych úpravách interrupcií. Právne úpravy týkajúce sa kompenzácie nákladov na výchovu detí (prídavky na deti a iné) sú natoľko podmienené rôznymi, najmä ekonomickými činiteľmi, že vyžadujú iný prístup a bude vhodnejšie ich urobiť predmetom osobitného článku.

Ak máme konfrontovať právny stav v otázkach interrupcií ako jednej z metód regulácie pôrodnosti s právnymi formami takejto úpravy v iných štátov, treba aspoň zhruba ohraničiť systém právnej úpravy u nás a na niekoľkých faktoch naznačiť jeho dosahy.

Dôvody, ktoré umožňujú u nás vykonať interrupciu, sú zdravotné a iné dôvody hodné osobitného zreteľa. Pri rozbore dôvodov povoľovania interrupcií v ČSSR za rok 1970 pozorujeme, že prevládajú dôvody hodné osobitného zreteľa, inak nazývané aj „sociálne", ktorých bolo 80 %. Zostávajúcich 20 % tvorili dôvody zdravotné. Zo sociálnych dôvodov vykazujú najvyššiu frekvenciu (z povolených a vykonaných interrupcií) „najmenej tri žijúce deti" — 22,2 %, potom „nevydatá žena" — 15,3 %, „bytová tieseň rodiny" — 12,0 % a „finančná tieseň rodiny" — 7,6 %. V jednotlivých častiach republiky vykazujú tie isté dôvody rozdielnu frekvenciu.

Interrupcie povolené z dôvodu „najmenej tri žijúce deti" predstavujú v ČSR 17,8 % a v SSR 33,5 %. Uvedené údaje dokumentujú, že postupne začínajú prevládať aj na Slovensku rodiny s jedným a dvoma deťmi. Takýto vývoj do určitej miery podporuje aj jestvujúca interpre-

tácia zákona o umelom prerušení tehotnosti. Prípustnosť takto formulovaného dôvodu je rozpore s propopulačnými opatreniami štátu, ktoré majú za cieľ zabezpečiť reprodukciu spoločnosti, z hľadiska ktorej sú dôležité práve deti narodené ako tretie a ďalšie. 20(273)XV

Ďalší dôvod, ktorý zasluhuje pozornosť, najmä z hľadiska rozdielnych frekvencií v jednotlivých republikách, je „finančná tieseň rodiny". Z tohto dôvodu bolo v ČSR povolených 9,5 % interrupcií a v SSR iba 2,8 %. Aj bez hlbších dôkazov možno tvrdiť, že častejšia frekvencia tohto dôvodu vykazovaná v ČSR nie je odrazom jestvujúcej príjmovej situácie v ČSR, ktorá je tam preukázateľne vyššia ako v SSR. Svedčia o tom napr. ukazovatele o priemernej mesačnej mzde pracovníka v socialistickom sektore národného hospodárstva za rok 1970 a ukazovatele o výške čistého príjmu na hlavu v domácnostiach. Priemerná mesačná mzda robila v ČSR 1982,— Kčs a v SSR 1910,— Kčs. Z toho v ČSR v stavebníctve 2235,— Kčs a v SSR 2112,— Kčs; v doprave 2244,— Kčs a v SSR 2227,— Kčs, v poľnohospodárstve 1829,— Kčs a v SSR 1749,— Kčs. Priemerné ročné čisté príjmy na hlavu robili podľa Mikrocenzu za rok 1970 v ČSR v domácnostiach s jedným dieťaťom 13 694,— Kčs, v SSR 12 359,— Kčs, v domácnostiach s dvoma deťmi v ČSR 11 301,— Kčs, v SSR 10 487,— Kčs, v domácnostiach s tromi nezaopatrenými deťmi v ČSR 9580,— Kčs, v SSR 8889,— Kčs, v domácnostiach so štyrmi deťmi v ČSR 8440,— Kčs a v SSR 7578,— Kčs.

Uvedené údaje svedčia o lepšej príjmovej situácii v ČSR ako v SSR. Oprávnene by sme mohli predpokladať, že potratovosť zdôvodňovaná finančnou tiesňou rodiny bude vyššia v SSR; v skutočnosti, ako sme už uviedli, je to naopak. To svedčí o tom, že pri interrupciách zdôvodňovaných finančnou tiesňou rodiny sa zrejme v praxi vychádza v jednotlivých národných republikách z rozdielnych kritérií, a to nielen u občanov, ale aj u štátnych orgánov.

Za zmienku stojí tiež dôvod označený ako „pokročilý vek ženy". V ČSR z tohto dôvodu bolo vykonaných 2,8 % interrupcií a v SSR iba 1,3 %. V ČSR je napr. za pokročilý vek ženy označený v jednom prípade už vek medzi 25.—29. rokom a v 17 prípadoch vek medzi 30.—34. rokom života ženy. V SSR sa vek pre účely interrupcie považuje za pokročilý až od 35. roku života ženy. Kým v ČSR pripadá z interrupcií povolených z tohto dôvodu na ženy vo vekovej skupine od 35—39 rokov 37,0 %, v SSR je to 14,6 %, teda dvaapolkrát menej ako v ČSR. Výsledky prieskumov tejto problematiky dokumentujú, že u ženy vo veku 30 rokov pripadá v ČSR na 176 ukončených tehotenstiev 63 interrupcií a v SSR na 121 ukončených tehotenstiev 27 interupcií. To znamená, že u žien vo veku 30 rokov končí potratom v ČSR každé tretie tehotenstvo a v SSR každé piate.

Československú právnu úpravu interrupcií možno, na základe uvedených faktov, charakterizovať zhruba tak, že obsahuje takú skladbu dôvodov označených ako hodné osobitného zreteľa, ktoré umožňujú pojať do tohto okruhu všetky ostatné interrupcie, okrem interrupcií zdravotne indikovaných. Okrem toho prípustnosť niektorých dôvodov je viditeľne v rozpore s cieľmi štátnej populačnej politiky a rozdielna prax v jednotlivých republikách nasvedčuje na možnosť voľnej interpretácie jestvujúcej právnej úpravy interrupcií, ktorá má v konečných dôsledkoch nerovnaký dosah na pôrodnosť v jednotlivých národných republikách. Pritom ide o také dôvody, obsah ktorých by bolo možné bez väčších ťažkostí presne určiť, napr. pokročilý vek ženy.

V súčasnom období máme k dispozícii aj údaje o racionálnych nákladoch na uspokojovanie potrieb detí, ktoré boli vyčíslené na základe exaktných poznatkov o potrebách detí vo výžive a ostatných potrebách, ako aj údaje o priemerných príjmoch na hlavu v rôznych závislostiach. Na podklade týchto údajov by bolo takisto možné vcelku dosť presne určiť aj ukazovatele o finančnej tiesni rodiny. Vo viacerých smeroch nie sú teda objektívne dôvody, ktoré by prekážali spresniť právne normy alebo určiť záväznejšie kritériá ich spoločensky zdôvodnenej a vyhovujúcej aplikácie.

PRÁVNY OBZOR, č. 9/72, november 1972, str. 846 - 855.